

Χαιρετισμός απονέμεται δια ανατάσεως της δεξιάς χειρός,
του αντίχειρος ηνωμένου μετά της παλάμης.

Ο απονέμων χαιρετισμόν εν στάσει, δέον ή να λάβη πρώτον την στάσιν της προσοχής,
ή να λάβη ταύτην ταυτοχρόνως με τον χαιρετισμόν (...)

Από τον εσωτερικό κανονισμό της ΕΟΝ,
Κεφάλαιο 9: “Περί προσαγορεύσεως και χαιρετισμού
και περί απαγορεύσεως βλασφημίας”

Μπορεί σήμερα η μεταξική ΕΟΝ να φαίνεται κάπως γραφική, με τους υποχρεωτικά ένστολους πιτσιρικάδες της, με τις παρελάσεις της, με τους ξεδιάντροπους ύμνους της στον αρχηγό και τα τσιράκια του. Μπορεί να φαίνεται εξαιρετικά βραχύβια με τα τρία περίπου χρόνια ζωής της. Μπορεί επίσης να φαίνεται σαν πολύς ντόρος για το θεαθήναι είναι αρκετοί οι ιστορικοί που υποστηρίζουν ότι η ΕΟΝ δεν άγγιξε παρά ελάχιστα την ελληνική νεολαία που, στο σύνολό της ή σχεδόν, “παρέμεινε πιστή στα δημοκρατικά ιδεώδη”, ή κάτι τέτοιο τέλος πάντων. Με τα λόγια του Φώτου Λαμπρινού για παράδειγμα, “το βαθύτερο περιεχόμενο της ΕΟΝ ήταν η απουσία ιδεολογικής ταύτισης με το καθεστώς”.¹

Όσοι βέβαια παρακολουθούν τα λεγόμενά μας, θα υποπτευτούν ήδη ότι εμείς διόλου δεν συμφωνούμε με τέτοιες εκτιμήσεις. Σε αυτή την σειρά κειμένων ακολουθούμε το σχήμα για την ιστορία του φασισμού όπως παρουσιάστηκε στην εκδήλωση της αντιφασιστικής συνέλευσης Αυτονομία Αντίφα με τίτλο *Ο Φασισμός χωρίς Σβάστικα*. Σύμφωνα με αυτή τη γενική γνώμη, στα χρόνια που προηγήθηκαν του Δεύτερου Παγκόσμιου Πολέμου, όλα τα καπιταλιστικά κράτη ασχολήθηκαν οργανωμένα με την αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης. Και το έκαναν, όχι με τον τρόπο που μάς έχει συνηθίσει η αριστερή εξύμνηση του “κράτους πρόνοιας ως εργατική κατάκτηση”, αλλά επιστρατεύοντας “ένα δεύτερο χέρι, στραμμένο προς όσους περίσσευαν, οπλισμένο με βούρδουλα”.²

Στα όσα ακολουθούν, θα υποστηρίξουμε ότι η ΕΟΝ ήταν ένα κομμάτι αυτού του χεριού. Θα

Σπουδές στο γαλανόμαυρο

φασίστες και
παρακρατικοί στην
κοιτίδα της
δημοκρατίας

ΕΟΝ: Καταναγκασμός και ταξική πάλη στην κατεζοχήν φασιστική οργάνωση του μεσοπολέμου. Μέρος Α'.

δούμε μια μαζικότερη φασιστική οργάνωση, η σύσταση και η λειτουργία της οποίας ήταν, από τη σκοπιά του καθεστώτος ένα από τα πλέον σημαντικά στοιχεία της περιόδου. Θα δούμε ότι ο βασικός της σκοπός ήταν η προετοιμασία της ελληνικής νεολαίας για τη συμμετοχή στον πόλεμο που κατέφτανε. Θα δούμε δηλαδή με πραγματικούς όρους τι ακριβώς σήμαινε “ένα δεύτερο χέρι, στραμμένο προς όσους περίσσευαν, οπλισμένο με βούρδουλα”. Τέλος, στην επόμενη συνέχεια του κειμένου που δεν χώρεσε εδώ, θα υποστηρίξουμε ότι, όσον αφορά την πολιτική σύνθεση και την ιδεολογία της ελληνικής νεολαίας, η σύσταση και η λειτουργία της ΕΟΝ ήταν ένα από τα πλέον συγκλονιστικά γεγονότα του μεσοπολέμου, αν και όχι ακριβώς με τον τρόπο που είχε κατά νου το ελληνικό κράτος.

Κατά τα άλλα, η γενική μας προσέγγιση είναι η γνωστή: ουδέποτε μας έπεισαν τα τάχα εξαιρετικά διαδεδομένα “δημοκρατικά αισθήματα του συνόλου του ελληνικού λαού”, η τάχα “παντοδυναμία της κρατικής προπαγάνδας” και τα λοιπά δηλητηριώδη ζωάρια του κήπου των πατριωτικών απλουστεύσεων· εδώ και δεκαπέντε τεύχη μιλάμε για τον ταξικό πόλεμο στον μεσοπόλεμο, οπότε για άλλη μια φορά θα χρειαστούμε την προσοχή σας -αυτά για τα οποία μιλάμε είναι ως συνήθως πράγματα πολύ περισσότερο πολύσημα απ’ ό,τι παρουσιάζονται στην κοινότοπη ιστορία.

i. Η ΕΟΝ ως διακύβευμα: Φράξιες και υποφράξιες του καθεστώτος.

Αν μη τι άλλο πάντως, η σύσταση της ΕΟΝ ήταν από τις πρώτες κρατικές προτεραιότητες. Σύμφωνα με τον απολογισμό του καθεστώτος για τα έργα του, η απόφαση για την ίδρυση “ανεξάρτητου οργανισμού δια την εξωσχολικήν οργάνωσιν των νέων” ελήφθη στις 5 Σεπτεμβρίου του 1936, ένα μόλις μήνα μετά την εγκαθίδρυση της δικτατορίας και η ΕΟΝ ιδρύθηκε με διάταγμα του Οκτώβρη της ίδιας χρονιάς.³

Από εκεί και πέρα όμως, τα πράγματα κύλησαν με πολύ πιο αργούς ρυθμούς. Όπως είδαμε στα προηγούμενα, η υποτιθέμενα μονολιθική δικτατορία ήταν στην ουσία μια συμμαχία μεταξύ των δύο αλληλοσπαρασσόμενων φραξιών της ελληνικής αστικής τάξης και των επίσης αλληλοσπαρασσόμενων υποφραξιών τους με στόχο την συντριβή του προλεταριάτου.⁴ Αφού αυτή η συντριβή επετεύχθη πανηγυρικά στις 4 του Αυγούστου του 1936, η δικτατορία μετατράπηκε σε πεδίο λυσσασμένων προσωπικών ανταγωνισμών και φιλοδοξιών. Όλα αυτά σήμαιναν πως οι μήνες που ακολούθησαν τον Αύγουστο του 1936 ήταν μήνες ρευστότητας, λυσσασμένης μάχης όλων εναντίον όλων, μήνες όπου όλα παίζονταν, ακόμη και το όνομα του “αναντικατάστατου αρχηγού” που θα έσωζε την Ελλάδα. Το ημερολόγιο του Μεταξά μπορεί να μας δώσει μια εικόνα της κατάστασης. Ο Μεταξάς σταματάει να γράφει τον Μάρτιο του 1936 (όταν ακόμη παίζεται η άνοδος του στην εξουσία) και όταν ουσιαστικά ξαναρχίζει να γράφει στο ημερολόγιο είναι πλέον 8 Νοεμβρίου του 1937. Η πρώτη του εγγραφή έχει ως εξής:

8/11/1937: Εσταμάτησα. Ίσως έκαμα καλύτερα. Είναι πολλά που δεν γράφονται. Μήνες αγωνίας, ανησυχίας, ποτέ αναπαύσεως. Ζωή γεμάτη από κινδύνους. Οι άλλοι δεν τα είδαν ούτε θα τα μάθουν ποτέ (...) Αλλά εγώ ξέρω από τι επέρασα. Όλα τα έθαψα μέσα μου χάριν της Χώρας (...) Ο Λαός είναι μαζί μου. Ο Θεός βοηθός.⁵

Ένα εικοσιτετράωρο με τους φαλαγγίτες

Η ΕΟΝ έκανε και κατασκηνώσεις! Ένα ενδεικτικό ημερήσιο πρόγραμμα είχε ως εξής:

5:00: Σάλπισμα εγερτηρίου.

5:30: Σάλπισμα συσσιτίου, καθαρισμός θαλάμων, τακτοποίηση κρεβατιών.

7:30: Συγκέντρωση σε λόχους, έπαρση σημαίας, ύμνος Νεολαίας, αναφορές ομαδαρχών.

7:30 - 8:30: Σουηδική γυμναστική κατά ομάδες.

8:30 - 9:30: Στρατιωτικές ασκήσεις, Σάλπισμα προγεύματος, διδασκαλία στρατιωτικής θεωρίας, εξάσκηση στα μέσα σύνδεσης και διαβίβασης σημάτων, οπτική, τηλεφωνο, κατασκευές προχείρων γραμμών, θεωρία όπλου, χημικού πολέμου, μέσα προστασίας κ.α.

11:30: Μπάνιο.

12:00: Σάλπισμα αναχώρησης, ντους, μεσημεριανό φαγητό, υποχρεωτική ψυχία, παραμονή στους θαλάμους.

5 - 6: Πολιτική διαφώτιση των φαλαγγιτών.

6 - 7: Πρακτικές εφαρμογές της πρωινής θεωρίας.

7 - 8: Παιχνίδια.

8: Βραδυνό φαγητό.

9 - 10: Ψυχαγωγία.

10 - 10:30: Προσευχή.¹³

Αυτάσαα. Και μετά νάνι! Διαβάστε το προσεκτικά και στο επόμενο τεύχος θα το σχολιάσουμε.

11:30 με 12:00 μπάνιο. Αυτόν απ’ έξω μην τον βλέπετε έτσι. Από μέσα φοράει μαγιό!

Τι ακριβώς τράβηξε ο αρχηγός “για χάριν της Χώρας” δεν ξέρουμε ακριβώς. Είναι πάντως γεγονός ότι από τον Νοέμβριο του 1937 και έπειτα, ο Μεταξάς παρουσιάζεται περισσότερο σίγουρος για τον εαυτό του και τη θέση του, με μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση έναντι των εσωτερικών του αντιπάλων και των ισορροπιών του καθεστώτος. Και μαζί με αυτή τη σταθεροποίηση παίρνει μπροστά και το μεγάλο εγχείρημα της ΕΟΝ. Όπως είπαμε παραπάνω, η ΕΟΝ ήταν η μεγάλη ιδέα της καθολικής στρατιωτικοποίησης της νεολαίας, της ιδεολογικής και πολιτικής της ομογενοποίησης εν αναμονή του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου. Ταυτόχρονα όμως, ο Μεταξάς έβλεπε στην ΕΟΝ και ένα προσωπικό στοίχημα, την κατασκευή ενός μηχανισμού λαϊκής βάσης, η δύναμη του οποίου θα βρισκόταν υπό τις διαταγές του και την προσωπική του επιρροή. Αυτό βέβαια σήμαινε πως οι εσωτερικοί του αντίπαλοι δεν διέπονταν από τον δικό του ενθουσιασμό στην ιδέα της “λατρεμένης νεολαίας”.

Ορισμένες όψεις των κινήσεων αυτών των εσωτερικών αντιπάλων και της τελικής ήττας τους φαίνονται στο σχετικό sidebar. Όπως και να ‘χει πάντως, οι πρώτοι πυρήνες της ΕΟΝ φτιάχτηκαν κατά τη διάρκεια του 1937 από τα μέλη των φασιστικών οργανώσεων που είδαμε να δρουν στα χρόνια πριν από τη δικτατορία, συγκεκριμένα από τα μέλη της ΕΕΕ και τη νεολαία του “Εθνικού Ενωτικού Κόμματος” στη Θεσσαλονίκη, ενώ στην Αθήνα η αρχή έγινε από τον “Εθνικό Παμφοιτητικό Σύλλογο” του παλιού γνωστού μας φασίστα και κληρονόμου εργοστασίων λιπασμάτων Αλέξανδρου Κανελλόπουλου ο οποίος τελικά διορίστηκε “Κυβερνητικός Επίτροπος” της ΕΟΝ.⁶ Η οργάνωση της νεολαίας πήρε για τα καλά μπροστά από τον Νοέμβριο του 1937 και μετά. Η ορκωμοσία των πρώτων 500 φαλαγγιτών (επικεφαλής των επιμέρους “φαλαγγών”) έγινε στις 31 του Δεκεμβρίου του 1937 μπροστά στον Μεταξά. Τον Ιανουάριο του 1938, η οργάνωση ήταν στην ευχάριστη θέση να ισχυρίζεται ότι διαθέτει 15.000 μέλη σε όλη τη χώρα και η επίσημη εφημερίδα της οργάνωσης άρχισε να εκδίδεται. Λεγόταν “Η Νεολαία: Επισήμος Έκδοσις της Εθνικής Οργανώσεως Νεολαίας της Ελλάδος”, εκδιδόταν κατευθείαν από το Υπουργείο Τύπου και τον Οκτώβριο του 1938 μετατράπηκε σε εβδομαδιαίο περιοδικό που μοιραζόταν και αγοραζόταν υποχρεωτικά σε όλα τα σχολεία της χώρας με αποτέλεσμα η κυκλοφορία του να φτάσει τα 70.000 φύλλα την εβδομάδα το 1940. Η εγγραφή στη νεολαία έγινε αναγκαστική με ημιπίσημο τρόπο τον Δεκέμβριο του 1939, ημερομηνία έπειτα από την οποία η οργάνωση μπορούσε να ισχυρίζεται ότι διαθέτει κάπου ένα εκατομμύριο μέλη.⁷ Και από εκεί και πέρα ο δρόμος ήταν ανοικτός. Όσο για το προς τα πού ήταν ανοικτός, θα το δούμε αμέσως παρακάτω.

ii. Χέρι οπλισμένο με βούρδσουλα: Η καθολικότητα της ΕΟΝ και η μη καθολικότητα του σχολείου.

Αυτό που ξέρουμε καλύτερα από τη δράση της ΕΟΝ είναι ότι σε αυτήν οφείλεται η καθιέρωση των σχολικών παρελάσεων. Αυτό που δεν είναι και τόσο γνωστό είναι ότι αυτές οι παρελάσεις, αν έμεναν αποκλειστικά “σχολικές”, δεν θα αφορούσαν περισσότερο από το 10% της ελληνικής νεολαίας άνω των 10 ετών. Πράγματι, τα σχολεία και οι μαθητές στον μεσοπόλεμο δεν ήταν όπως τα έχουμε συνηθίσει. Μέχρι την 4η Αυγούστου του '36, το 90% της ελληνικής νεολαίας σταματούσε τη σχέση του με το σχολείο μόλις τελειώνει τις έξι τάξεις του δημοτικού, γεγονός με προφανή επίπτωση στον καλπάζοντα γενικό αναλφαβητισμό. Το μεταξικό καθεστώς από τη μεριά του, αμέσως έδειξε ότι σιχαινόταν τη “λαϊκή εκπαίδευση” ακόμη περισσότερο απ’ ό,τι οι προκάτοχοί του. Μία από τις πρώτες του κινήσεις ήταν να περιορίσει ακόμη περισσότερο την πρόσβαση της μάζας των παιδιών στην εκπαίδευση μειώνοντας τη διάρκεια του δημοτικού σχολείου πέραν του δημοτικού. Ήταν μία εκπαιδευτική στρατηγική αρκούντως μελετημένη, αφού σύμφωνα με τους ειδικούς του υπουργείου Εθνικής Παιδείας,

δια της ασυλλογίστου ιδρύσεως ημιγυμνασίων και Γυμνασίων (...) προεκλήθη η τροπή των νέων προς την κλασικήν εκπαίδευσιν, με αποτέλεσμα την δημιουργίαν σωρείας ιατρών, φαρμακοποιών, δικηγόρων, φυσικομαθηματικών, διδασκάλων, θεοσηθρώντων, πεινασμένων και καταδικασμένων (...)

Προς θεραπείαν του ατόπου τούτου η κυβέρνησις προέβη εις την κατάργησιν των ημιγυμνασίων, της κομματικής ταύτης εφευρέσεως, ήτις ουδένα σκοπόν εξυπηρετεί και εις την ελάττωσιν του αριθμού των λυκείων εις 120 (...) ούτως ώστε οι απόφοιτοι των σχολείων τούτων να ικανοποιούν τας κοινωνικάς και κρατικάς ανάγκας χωρίς να προστίθενται εις το λεγόμενον διανοητικόν προλεταριάτον.⁸

Προφανώς αυτό το απόσπασμα, προερχόμενο καθώς είναι από μια εποχή που τα πράγματα ακόμη λεγόταν με το όνομά τους, έχει εφαρμογές και στα σημερινά πάθη του εκπαιδευτικού συστήματος. Δεν πρόκειται για σύμπτωση. Όπως είπαμε στη σύντομη εισαγωγή του κειμένου, η γνώμη για τον φασισμό που ακολουθούμε εδώ είναι αυτή που έχει διατυπωθεί από την αντιφασιστική συνέλευση αυτοπονοε antiifa. Σύμφωνα με αυτή τη γνώμη, ο μεσοπόλεμος ήταν η εποχή κατά τη διάρκεια της οποίας

τα κρατικά συστήματα πρόνοιας εμφανίστηκαν με μια όψη διαφορετική από αυτή που έχουμε συνηθίσει, μια όψη αποκλεισμού, καταγραφής και τελικά καταστροφής και θανάτου. Αυτό είναι λογικό, γιατί από τη σύλληψή της, η ιδέα της “πρόνοιας” δεν αφορούσε τη στήριξη “των εργατών” ή “των ανθρώπων”, αλλά κρατικές λειτουργίες που είχαν στόχο την αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης. Και η εργατική δύναμη είναι πολύ διαφορετικό πράγμα α-

Οι φασίστες του μεσοπολέμου στην ΕΟΝ

Η μόνιμη στήλη της Σίτσας στο περιοδικό “Νεολαία”.

Όπως έχουμε αναφέρει ξανά, η ΕΟΝ αποδείχτηκε φιλόξενη φωλιά για τους φασίστες και τους ναζιστές του ελληνικού μεσοπολέμου. Εδώ θα αναφέρουμε μοναχά ορισμένους, αν και ο αναγνώστης πρέπει να έχει υπ’ όψη ότι ο κατάλογος είναι πολύ μεγαλύτερος.

Αλέξανδρος Κανελλόπουλος: Ο Κανελλόπουλος ήταν γόνος της γνωστής οικογένειας των εργοστασίων λιπασμάτων. Πριν την 4η Αυγούστου ήταν αρχηγός του φασιστικού “Εθνικού Παμφοιτητικού Συλλόγου”. Μετά την 4η Αυγούστου τα μέλη του συλλόγου μετατράπηκαν σε νεοφώτιστους της “Διοίκησης Ανωτάτων Σχολών” της ΕΟΝ και ο Κανελλόπουλος, έπειτα από σύντομη μάχη για το ποιος φασίστας θα πάρει το πάνω χέρι, διορίστηκε “Κυβερνητικός Επίτροπος της ΕΟΝ”. Αποτελούσε το χέρι του Μεταξά στην ΕΟΝ σε αντίθεση με τον “Γενικό Αρχηγό”, θέση την οποία κατείχε ο διάδοχος Παύλος. Κατά τα φαινόμενα ο Κανελλόπουλος λούφαζε κατά τη διάρκεια της κατοχής, αν και δεν είμαστε απολύτως σίγουροι. Το 1948 τον βρίσκουμε να “καταδικάζεται για λαθρεμπόριο συναλλάγματος”.¹⁴

Σίτσα Καραϊσκάκη: Γνωστό μέλος της “Εθνικής Οργανώσεως Κυρίαρχο Κράτος” του συνταγματάρχη Σκυλακάκη, η Σίτσα είχε ένα διδακτορικό από τη Χαϊδελβέργη και είχε χρηματίσει συνεργάτης του Αδόλφου Χίτλερ, οπότε θεωρούνταν από τα δυνατά θεωρητικά χαρτιά της οργάνωσης. Έπειτα από την ανμείξη της στην ελληνική αποστολή στους ολυμπιακούς αγώνες του 1936 στο Βερολίνο, η Σίτσα ανέλαβε τις γυναικείες στήλες του περιοδικού “Νεολαία” της ΕΟΝ χαρίζοντας στην νεοελληνική γραμματεία διαμάντια όπως το “Οι μικρές αυτές Ελληνίδες σιγά σιγά θα παύσουν να ενδιαφέρονται για τα ματωμένα νύχια και τις μάρκες των αρωμάτων, θ’ αποτελέσουν τις αληθινές μπτέρες του γένους και της φυλής τις ιέρειες και εστιάδες”.

Με αυτή την έφεση στον λυρισμό για προσόν, έπειτα από την γερμανική εισβολή η Σίτσα αναδείχθηκε σε “σύμβουλο τύπου και διαφώτισης της γερμανικής πρεσβείας”, μια περίπλοκη και ευαίσθητη ενασχόληση που μετά την απελευθέρωση την ανάγκασε να εγκαταλείψει τη χώρα κακήν κακώς. Τελικά η Σίτσα βρήκε την ασφάλεια στον γάμο της με Γερμανό βιομήχανο, πράγμα που αποδεικνύει πόσο δύσκολο εγχείρημα ήταν η γυναικεία χειραφέτηση τα παλιά τα χρόνια.

Κυριακής Ευάγγελος: Άλλο εξέχον στέλεχος της ΟΕΚΚ του Σκυλακάκη, ανιψιός ενός εκ των αποπειραθέντων να δολοφονήσουν τον Βενιζέλο την πρώτη φορά. Όπως και η Σίτσα εγκατέλειψε τον Σκυλακάκη όταν ο τελευταίος έχασε από τον Μεταξά τη μάχη της ηγεσίας και πέρασε την τετραετία αρθρογραφώντας στο περιοδικό “Νέον Κράτος” και στελεχώνοντας το υπουργείου τύπου. Αφού γνώριζε από εφημερίδες, στην κατοχή ανέλαβε την έκδοση των εφημερίδων “Ευρωπαϊκή Ηχώ” και “Νέα Ευρώπη”.

Κώστας Δούκας: Ο Δούκας ήταν στέλεχος της “Διοίκησης Ανωτάτων Σχολών” της ΕΟΝ. Μετά τη γερμανική εισβολή πέρασε στην υπηρεσία της Γκεστάπο και έδρασε ως μεταφραστής στα κρατητήρια της οδού Μέρλιν. Οι Γερμανοί τον σκότωσαν λίγο πριν από την αποχώρησή τους μαζί με άλλους 40 διεργμηνείς και συνεργάτες, στερώντας την ελληνική ιστορία από ένα πολύτιμο κομμάτι της, πράγμα που ήταν εξαρχής ο στόχος τους.

Αντώνης Παναγιωτόπουλος: Ο Παναγιωτόπουλος ήταν επικεφαλής του 8ου υποτομέα αρρένων της ΕΟΝ, ή με άλλα λόγια, επικεφαλής του τμήματος Κολωνού. Φαίνεται πως ο διορισμός του στη συγκεκριμένη θέση είχε γίνει με αξιοκρατικά κριτήρια, γιατί στην κατοχή συνέχισε να είναι επικεφαλής, αυτή τη φορά μιας “Ειδικής ομάδας της Ειδικής Ασφάλειας Αθηνών”. Τελικά ο κακός αυτός Κολωνιώτης συνάντησε το πεπρωμένο του κατά τη διάρκεια μάχης με τον Ε.Λ.Α.Σ. Περιστερίου, γεγονός που μας δίνει να καταλάβουμε ότι ορισμένα πράγματα δεν αλλάζουν με τίποτα.

πό τους “εργάτες” και τους “ανθρώπους”, γιατί το τι είναι εργατική δύναμη και τι δεν είναι, εξαρτάται από τη συνολική σχέση των μεθόδων παραγωγής με τις κοινωνικές σχέσεις έξω από την παραγωγή.⁹

Όταν λοιπόν οι υπεύθυνοι του μεταξικού υπουργείου παιδείας ανησυχούσαν για τη “σωρεία ιατρών και διδασκάλων”, όταν κήρυτταν το τέλος έστω και της κολοβής γυμνασιακής εκπαίδευσης, είχαν κατά νου ακριβώς τα προβλήματα στην αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης. Το γεγονός δηλαδή ότι μεγάλα τμήματα των αποφοίτων του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος δεν μπορούσαν να “ικανοποιήσουν τας κοινωνικές (δηλαδή τας καπιταλιστικές) και τας κρατικές ανάγκες” ή για να το πούμε με τα λόγια των αυτοπονε antiifa, δεν αποτελούσαν εργατική δύναμη. Η λύση σε αυτή την απαράδεκτη κατάσταση ήταν προφανής και από αυτές που εφαρμόζονται με χαρακτηριστική άνεση από δικτατορικά καθεστώτα: κατάργηση του σχολείου!

Εντωμεταξύ βέβαια, οι υπεύθυνοι είχαν πλήρη επίγνωση ότι οι κινήσεις τους θα είχαν σοβαρές επιπτώσεις στην ιδεολογική συγκρότηση του ελληνικού πληθυσμού. Η δικτατορία είχε ήδη καταφτάσει, ο πόλεμος είχε πάρει τη ρότα του, συνεπώς ο πληθυσμός θα έπρεπε να δεχθεί “εθνικές θυσίες” κάθε είδους, ο θάνατος για την πατρίδα παραμόνευε... και όλα αυτά μόνο με τέσσερα χρόνια σχολείου;

Με την ιδεολογική συγκρότηση δεν είναι να παίζει κανείς. Αντίθετα με την πέμπτη και την έκτη δημοτικού, που όπως είδαμε δεν ήταν απαραίτητες, η συμμετοχή στην ΕΟΝ παρουσιάστηκε σαν υποχρεωτική για το σύνολο της ελληνικής νεολαίας. Όλοι οι νέοι, δίκως εξαιρέσεις, είτε σπούδαζαν, είτε δούλευαν, μπορούσαν (και υποτίθεται αναγκάζονταν) να συμμετάσχουν. Το πιο συνταρακτικό όμως ήταν ότι, για χάρη της ΕΟΝ, η σχολική φοίτηση μειώθηκε, εκτός από το 33% που αντιστοιχούσε στην κατάργηση των δύο από τις έξι τάξεις του δημοτικού, κατά 16% επιπλέον για όλους τους μαθητές. Πράγματι, τα μαζέματα της ΕΟΝ γίνονταν δύο φορές την εβδομάδα. Η μία “μέρα της ΕΟΝ” ήταν η ήδη ελεύθερη Κυριακή. Η άλλη όμως, ήταν η Τετάρτη. Το σχολείο καταργήθηκε τις Τετάρτες και τη θέση του πήρε η υποχρεωτική συμμετοχή στις εκδηλώσεις, τα “εκπαιδευτικά προγράμματα” και τις διαλέξεις της ΕΟΝ.

Αντίθετα λοιπόν από ό,τι νομίζουν διάφοροι, το ελληνικό κράτος δεν έπαιζε τους φασίστες όπως τα παιδάκια παίζουν κλέφτες κι αστυνόμους. Είχε πάρει στα σοβαρά το ζήτημα της ιδεολογικής οργάνωσης της ελληνικής νεολαίας, όπως εξίσου σοβαρά είχε πάρει και το ζήτημα της καταστροφής του εκπαιδευτικού συστήματος που δεν ανταποκρινόταν “στις κοινωνικές και κρατικές ανάγκες” της εποχής. Κι έτσι, οι κρατικές αντιλήψεις για το είδος της εργατικής δύναμης που απαιτούσε η εποχή γίνονται σαφείς: αναλφαβητισμός γενικός και εκ προμελέτης από τη μια, ιδεολογική κατήχηση στα ιδεώδη του φασισμού από την άλλη, με άλλα λόγια εκπαιδευτική και ιδεολογική προετοιμασία για το σφαγείο. Έτσι δούλεψε “το χέρι του κράτους το οπλισμένο με βούρδουλα” στην περίπτωση της φασιστικής περιόδου του ελληνικού μεσοπολέμου. Όσο για το πώς ακριβώς αυτό το θεάρεστο έργο ερχόταν εις πέρας, θα πρέπει να στραφούμε στα περιεχόμενα της ΕΟΝ.

iii. Η ΕΟΝ στην πράξη: Τα παιδιά, οι στολές, οι διαλέξεις, ο ηρωικός θάνατος.

Το πιο κραυγαλέο χαρακτηριστικό της ΕΟΝ ήταν η περίφημη στολή. Ο στόχος, αν και ίσως να μην επετεύχθη με την καθολικότητα που επεδίωκε το καθεστώς, ήταν σαφής: το σύνολο της ελληνικής νεολαίας έπρεπε να φορέσει στολή. Η στολή της ΕΟΝ δεν ήταν αστέιο πράγμα. Ήθελε να δείξει την ασημαντότητα του ατόμου και τη σημασία του συνόλου εφόσον βέβαια αυτό το σύνολο υπάγεται στις κρατικές προταγές. Ταυτόχρονα να δημιουργήσει την εικόνα και μαζί την πραγματικότητα ενός εξωτερικού μέρους (των “δίκως στολή”) που είναι διαφορετικό από “εμάς” και συγκεκριμένα κατώτερο. Αλλά η στολή της ΕΟΝ δεν ήταν παρά το αισθητικό μέρος των κρατικών προθέσεων στρατιωτικοποίησης της νεολαίας. Αυτές οι προθέσεις δηλώνονταν σαν στόχοι της οργάνωσης:

Σκοποί λοιπόν της οργάνωσης είναι: (1) Η διάπλαισις και διαπαιδαγώγησις των νέων από απόψεως χαρακτήρος (2) Η φυσική αυτών ανάπτυξις δια της ζωής της υπαίθρου (3) Η στρατιωτική αυτών προπαιδεύσις.

Για τον συγκεκριμένο τρόπο με τον οποίο επιδιώκονταν αυτοί οι στόχοι, θα πρέπει να στραφούμε στα περιεχόμενα της περίφημης “Τετάρτης της ΕΟΝ”, καθώς και στα περιεχόμενα του περιοδικού “Νεολαία”. Το λοιπόν, οι “Τετάρτες της ΕΟΝ” ήταν συγκεντρώσεις και διαλέξεις που δεν λάμβαναν χώρα στα σχολικά κτίρια, αλλά σε ειδικούς χώρους - στέκια που είχαν το χαριτωμένο όνομα “Στέγη του Φαλαγγίτου”, σε μια προφανή προσπάθεια να φτιαχτεί ένα ξέχωρο “σχολείο του καθεστώτος”. Τα μαθήματα ήταν ενδεικτικά:

Αγωγή πολίτου - Εσωτερικός Κανονισμός - Στρατιωτική προπαιδεύσις - Γενική ιστορία και γεωγραφία της Ελλάδος - Στοιχεία υγιεινής και πρώτων βοηθειών - Αεράμυνα και ανεμοπορία (...)

Έπειτα από την εισαγωγή σε αυτές τις απαραίτητες γνώσεις, οι σκαπανείς και οι φαλαγγίτες μπορούσαν να διαλέξουν ειδικότητα. Όπως μάς λέει ο Αγγελής, “οι περισσότερες ειδικότητες είχαν να κάνουν με στρατιωτική εκπαίδευση (σκοποβολή, ανεμοπορία κλπ), υπήρχαν όμως και άλλες, όπως η μελισσοκομία, η οδήγηση κλπ”. Προφανώς για τον Αγγελή η στρατιωτική όψη της ΕΟΝ δεν είχε και πολλή σημασία, αντίληψη που τον οδηγεί να ανάγει τον πλήρη κατάλογο των ειδικεύσεων της ΕΟΝ σε ένα απλό “κλπ”. Ευτυχώς όμως, ο κατάλογος των προπαγανδιστικών εκδόσεων της ΕΟΝ που έχει καταρτίσει είναι σχεδόν πλήρης και περιλαμβάνει τις 73 από τις 86 μπροσούρες που εξέδωσε η ΕΟΝ με τον τίτλο τους. Είναι ενδεικτικό ότι αν εξαιρέσουμε τις ευρείες θεματικές του αντικομμουνισμού (π.χ #8: Το κατόντημα του μπολ-

Ο λυσσασμένος αγώνας στο εσωτερικό του καθεστώτος μέσα από το ημερολόγιο του Μεταξά.

Όπως είδαμε στο κυρίως κείμενο, εκτός από την στρατιωτική προετοιμασία και την εξοικείωση με τον θάνατο, η ΕΟΝ είχε και τον ρόλο της προσωπικής ενδυνάμωσης του Μεταξά και όσων των στήριζαν, στον λυσσασμένο αγώνα που διεξαγόταν στο εσωτερικό του καθεστώτος. Αυτός ο ρόλος είναι εμφανής από τα όσα γράφει ο Μεταξάς στο Ημερολόγιό του. Παραθέτουμε ορισμένες από τις εξαιρετικά ενδιαφέρουσες σχετικές εγγραφές:

1/1/1938 (Μετά την ορκομοσία των πρώτων 500 φαλαγγιτών, ο Μεταξάς ανησυχεί για τη γνώμη του Βασιλιά): *Τελετή. Επιδοκιμασία! - Χαιρετισμός νεολαίας. Δεν ευχαριστεί, λένουν, Βασιλέα. Δεν πιστεύω, θα ιδούμε.*

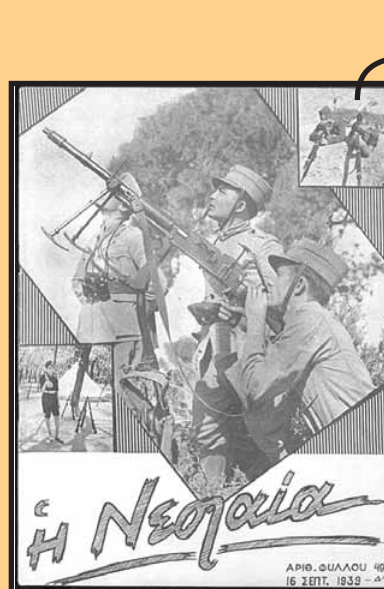
25/3/1938 (Η ΕΟΝ έχει μπει για πρώτη φορά σε κίνηση για τον εορτασμό της 25ης Μαρτίου 1938. Ο Μεταξάς ενθουσιάζεται και ανησυχεί): *Τι όνειρο ήταν χθες και σήμερα! Χθες στο Πεδίον του Άρεως με την Εθνική Νεολαία. Το έργον μου! Έργον που ενίκησε μέσα σε τόσες αντιδράσεις! Σχεδόν 18 χιλιάδες παιδιά από Αθήνας και Πειραιά, περίχωρα και από πολλές επαρχίες (...) Είχα μέσα μου αγωνία μήπως “οι καλώς εννοούμενοι” επιχειρήσουν να αλλάξουν τον αυριανόν λόγον του Βασιλέως. Αλλά είμαι βέβαιος ότι ο Βασιλεύς δεν θα το κάμη πριν με ρωτήση. Αλλά αν γίνη; Τι ενδεχόμενο! (...) Σήμερα τελετή. Ενθουσιασμός. Αποθέωσις. - Αι φάλαγγες της ΕΟΝ ατελείωτοι! Όλοι ντυμένοι! Περίοι 12 - 14 χιλιάδες! Εντύπωσις εις τον κόσμον καταπληκτική!*

9/4/1938: (Οι ραδιουργίες συνεχίζονται): *Ραδιουργία κατά της Εθνικής Νεολαίας ή μάλλον κατά εμού. Αλλά δεν τολμούν να φανούν ανοικτά. Και εις αυτό τους έβαλα σε τάξι. (...)*

16/4/1938: (Όλοι εναντίον όλων): *Ανακατώματα με Οργάνωσιν Νεολαίας. Διάδοχος προς Κανελλόπουλον την καθυβρίζει. Υπουργός Παιδείας μου παρουσιάζει ύποπτον νομοσχέδιον. Βεζανής κατά Κανελλοπούλου. Λουλού κατά Κανελλοπούλου. Διάκος τα έχασε. - Προχθές, χθες, σήμερα μεταχειρίστηκα το μαστίγιον προς όλους και σύχασαν.¹⁵*

21/10 - 11/12/1938 (Τελικά αποκαλύπτεται ότι ο Γεωργακόπουλος, υπουργός Παιδείας και θρησκευμάτων ήταν αυτός που έσκαβε το λάκκο του Μεταξά “εδώ και δύο χρόνια”. Ο Μεταξάς συγκρούεται μαζί του με αφορμή την εκλογή Αρχιεπισκόπου, τον απολύει με τη στήριξη του Βασιλιά και διορίζει τον εαυτό του Υπουργό Παιδείας και άμεσο υπεύθυνο της ΕΟΝ. Διαλύει την ανταγωνιστική νεολαιίστικη οργάνωση των προσκόπων (που έπαιρνε γραμμή από το παλάτι) και τους αναγκάζει να ενταχθούν στην ΕΟΝ. Ακολουθεί Happy End): *Και έτσι επήρα νέους υπουργούς, όλους Μεταξικούς (...) Αισθάνθηκα τώρα την δύναμή μου την εσωτερική και την απόφασί μου γερή. Και έτσι έπεσε και η αντίδρασις κατά της Νεολαίας (...) Της χρυσής μου Νεολαίας. Από ημέρες πολλές πρόσκοποι και προσκοπίνες εξήτησαν συμβιβασμόν. Και σιγά σιγά ήλθε το ζήτημα ώριμο. Και τους είπαμε καθαρά να ενωθούνε μαζί μας. Και τέλος ο Διάδοχος με εξήτησε και μίλησα μαζί του - δύο ώρες. Θέλει να επανέλθη στην Νεολαία. Και τον επαναφέρω θριαμβευτικά και σαν αγαπημένο γενικό Αρχηγό (...) Σήμερα 11 Δεκεμβρίου έγινε το θαύμα αυτό. Μία παράταξις μεγαλειώδης στο πεδίο του Άρεως. Εξέδρα. Ύμνος της Νεολαίας. Της 4ης Αυγούστου. Τα παιδιά μου. Τα χρυσά μου παιδιά της νεολαίας, τα έφερα εις τον θρίαμβο. Η κυριαρχία είναι πλήρης (...)*

12/6/1939 (Το Happy End - Η ΕΟΝ σε κανονική λειτουργία): *Δελφοί. Τι μεγαλείο! - Και εδώ ΕΟΝ. Τώρα καταλαβαίνω τι έκαμα.*

Κλασική φωτογραφική σύνθεση από το εξώφυλλο της “Νεολαίας”, #49, 16/9/1939, ένα χρόνο πριν την χαρούμενη 28 Οκτωβρίου του 1940. Προσέξτε τη λεπτομέρεια πάνω δεξιά!

Φωτό από το εσωτερικό του περιοδικού “Νεολαία” #15, 21/1/1939. Η πρωτότυπη λεζάντα γράφει “Μια χαριτωμένη Σκαπάνισσα”

σεβικισμού), του πατριωτισμού (#14: Το ηρωικό πνεύμα στη δημόδη μας ποίηση) της στρατιωτικής προετοιμασίας (π.χ #35: Ο χημικός πόλεμος και η προστασία του αμάχου πληθυσμού) και της αυτοαναφοράς (π.χ #23: Οι κατευθύνσεις της ΕΟΝ), απομένουν λίγο περισσότερες από δέκα εκδόσεις με θέματα όπως “Οικοκυρικά” και “Πώς θα γίνετε μελισσοκόμοι” (σημειωτέον ότι σε αυτές τις λίγο περισσότερες από δέκα μπροσούρες συμπεριλαμβάνονται και οι ύποπτες θεματικές της θρησκείας και του αθλητισμού).

Η ίδια εικόνα επικρατούσε στο περιοδικό της οργάνωσης. “Η Νεολαία”, που όπως είπαμε έφτασε να κυκλοφορεί σε 70.000 αντίτυπα και να αγοράζεται υποχρεωτικά σε ό,τι είχε απομείνει από τα σχολεία της χώρας, βρίσκεται ολόκληρη στο διαδίκτυο χάρη στις άοκνες προσπάθειες της οικογένειας του Μεταξά για την εξασφάλιση της υστεροφημίας.¹⁰ Μπορεί λοιπόν να δει κανείς με τα μάτια του τη θεματολογία της που ο Αγγελής χωρίζει στις εξής επιμέρους περιοχές:

1. Έθνος 2. Θρησκεία 3. Οικογένεια 4. Ο βασιλιάς 5. Το δόγμα της χαρισματικής ηγεσίας 6. Αντικομμουνισμός 7. Αντικοινοβουλευτισμός 8. Η ελληνική γη και ο αγρότης 9. Αυτοθυσία και Θάνατος 10. Στρατιωτικός τρόπος ζωής 11. Υγεία σώμα άθληση.

Με άλλα λόγια δεν επρόκειτο ακριβώς για περιοδικό ποικίλης ύλης. Το πιο εντυπωσιακό από όλα τα επιμέρους θέματα ήταν βέβαια η λατρεία προς τον θάνατο. Δεκάδες άρθρα και αρθράκια είχαν ως θέμα τους την αυτοθυσία, τον ηρωικό θάνατο κλπ. Για παράδειγμα:

Μετά τον μικρό μας εκείνον σκαπανέα Ρουκωτών Χαράλαμπον όστις κατόπιν ασθενείας εξέπνεε ψιθυρίζων τον ύμνον της Νεολαίας έχομε ένα νέο υπέροχο δείγμα πίστωσης μιας συναγωνίστριας (...) Η συναγωνίστρια αυτή καθ' όλον το διάστημα της ασθενείας της δεν έπαυσεν ασχολούμενη με την Οργάνωσιν, άλλοτε ζητούσε το περιοδικόν μας και άλλοτε καλούσε τας συναγωνίστριας της.

Τέλος, όταν ησθάνθη εγγίζον το μοιραίον, παρεκάλεσε και της έφεραν τη στολήν την οποίαν κατεφίλει κλαίουσα...¹¹

Το ίδιο νεκρόφιλο μοτίβο επαναλαμβάνεται ξανά και ξανά με μεθοδικότητα που δεν αφήνει αμφιβολία πως η συγκεκριμένη εμμονή αποτελούσε μέρος οργανωμένου σχεδίου. Πράγματι, στο πρώτο τεύχος του περιοδικού “Νέον Κράτος”, όπου αλώνιζαν οι θεωρητικοί του καθεστώτος, ο Δημήτρης Βεζανής αποσαφηνίζει την έννοια της “Εθνικής Αγωγής” ως εξής:

Χρειάζεται προπαντός η Πράξις, χρειάζεται η δράσις... Αλλά τι σημαίνει πράξις; Πράξις σημαίνει τον ψυχικόν και σωματικόν πόνον, ο οποίος είναι συνηγμένος με κάθε προσπάθειαν...

Χωρίς να ζητήσωμεν από την νεολαίαν θυσίας, δεν δυνάμεθα να της χαρίσωμεν το υπέροχον συναίσθημα της επικρατήσεως και της νίκης. Θα παιδεύσωμεν την νεότηταν για να την εξυψώσωμεν! Θα την πλησιάσωμεν προς τον Θάνατον δια να της δείξωμεν την αιωνίαν αξίαν της Ζωής!

Όπως γνωρίζουμε σήμερα, όντως το καθεστώς πλησίασε τη νεολαία και όλους τους υπόλοιπους κατοίκους της χώρας προς τον θάνατο, όχι μόνο στα λόγια αλλά και στην πράξη, τους πλησίασε στον θάνατο τόσο, που εκατοντάδες χιλιάδες πέθαναν, είτε στο μέτωπο του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου, είτε κατά τη διάρκεια των όσων ακολούθησαν. Η βασική δουλειά της ΕΟΝ ήταν αυτή η προετοιμασία. Η αισθητική της παραδοξότητα, η στρατιωτική της δομή και οργάνωση, η νεκρόφιλη προπαγάνδα της το αποδεικνύουν πέρα από κάθε αμφιβολία.

Μέρες που είναι, μπορούμε να τελειώσουμε ενθουσιώμενοι ξανά την “ηρωική 28η Οκτωβρίου του 1940”, ημέρα που “ο ελληνικός λαός” ξεχύθηκε στους δρόμους για να πανηγυρίσει χαρούμενα την είσοδο της Ελλάδας στον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Το φύλλο της “Βραδυνής” εκείνης της ημέρας περιείχε, εκτός των άλλων πατριωτικών, και το εξής ειδησάριο:

ΑΙ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ ΤΩΝ ΝΕΩΝ: Την 9ην πρωινήν εξάλλου, συγκροτήθησαν αυθόρμητες απέραντες διαδηλώσεις των νέων και των νεανίδων μας της Εθνικής Οργανώσεως Νεολαίας (...)

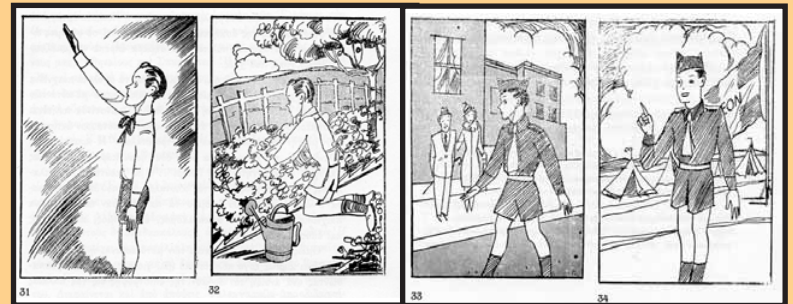
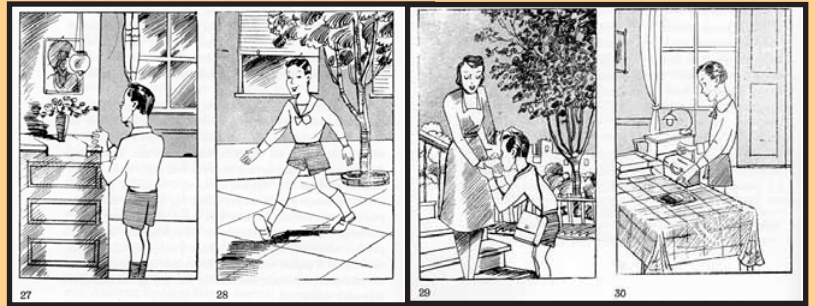
Εις τας Αθήνας οι νέοι και αι νεάνιδες της Ε.Ο.Ν. ρίχτηκαν στους δρόμους με πολεμικά συνθήματα:

-Τα Δωδεκάνησα! - Τα Δωδεκάνησα! - Βόρειος Ήπειρος!

Οι μεγάλοι επευφήμουν με ενθουσιασμό τα παιδιά με τις ηρωικές ελληνικές ψυχές, **τα παιδιά που κι αυτά θα προσφέρουν πολύτιμες υπηρεσίες στο έθνος, καθ' ό προπαιδευμένα γι' αυτό.**¹²

Εκτός από την αναφορά στους στόχους του ελληνικού ιμπεριαλισμού, η πολεμική λογοκρισία εγγυάται πως αυτό που έχουμε εδώ είναι μια πλήρης σύντομη έκθεση της κρατικής αντίληψης για τη λειτουργία της ΕΟΝ. Η ελληνική νεολαία προετοιμάστηκε επί μακρόν για τον πόλεμο, εξοικειώθηκε με τον θάνατο, στρατιωτικοποιήθηκε και ομογενοποιήθηκε -τώρα οι νέοι μας είναι έτοιμοι για το μεγάλο τους έργο.

Έτσι βέβαια νόμιζε το κράτος. Όσο για το γιατί τα πράγματα δεν εξελίχθηκαν ακριβώς έτσι, θα μιλήσουμε στην επόμενη συνέχεια.

Το περιοδικό της ΕΟΝ είχε και κόμικς!

Και όπλα έχουμε...

... και μπάσκετ παίζουμε!

Σημειώσεις

1. Λαμπρινός Φώτος, *Ισχύς μου η Αγάπη του Φακού*, Καστανιώτης, 2005.
2. Αυτονομη Αντίφα, *Ο Φασισμός χωρίς Σβάστικα*, Αθήνα 2010.
3. Τέσσερα Χρόνια Διακυβερνήσεως Ιωάννη Μεταξά, τόμος Β', σελ. 14.
4. “Ο δρόμος προς τη φασιστική δικτατορία ως τμήμα του δρόμου για τον πόλεμο (1933 - 1936)”, *Αντίφα* #24, 6/2011.
5. Φαίδων Βρανάς (επ.), *Μεταξάς: Το Προσωπικό του Ημερολόγιου*, Τόμος 4, Γκοβόστης, Α' Έκδοση 1960, σελ. 284.
6. Σ. Λιναρδάτος, *4η Αυγούστου*, Θεμέλιο, 1964.
7. Βαγγέλης Αγγελής, “Γιατί Χαιρεται ο Κόσμος και Χαμογελάει Πατέρα...”: “Μαθήματα Εθνικής Αγωγής και Νεολαιίστικη Προπαγάνδα στα Χρόνια της Μεταξικής Δικτατορίας”, Βιβλιόγραμμα, 2006.
8. Ο Αγγελής, όπως πριν, παραθέτει από τον τόμο με τον εύγλωττο τίτλο Ένας Χρόνος Δημιουργικού Μόχθου: *Παιδεία, 4 Αυγούστου 1936 - 4 Αυγούστου 1937*, Εθνική Εταιρεία, 1937.
9. Αυτονομη Αντίφα, *Ο Φασισμός χωρίς Σβάστικα*, όπως πριν, σελ. 29.
10. http://ioannismetaxas.gr/Periodiko_Neolaia.html.
11. Αγγελής, όπως πριν, σελ. 219.
12. Βραδυνή 28/10/1940. Ο τονισμός δικός μας.
13. Παρατίθεται στο Ελένη Μαχαίρα, *Η Νεολαία της 4ης Αυγούστου: Φωτο-γραφές*, ΙΑ-ΕΝ, 1987.
14. Η χαιρέκαχη πληροφορία από το Λιναρδάτος, όπως πριν. Από το ίδιο προέρχονται και οι πληροφορίες για τους Δούκα και Παναγιωτόπουλο. Τα υπόλοιπα από τον “Χάρτη του ελληνικού φασισμού στον μεσοπόλεμο and Beyond” που σας δώσαμε δώρο για το δωμάτιο μαζί με το τεύχος 17 τον Ιούνιο του 2010.
15. Ο Βεζανής ήταν διοικητής των “ταγμάτων εργασίας”· τελικά καθαιρέθηκε και τα τάγματα διαλύθηκαν. Ο Κανελλόπουλος ο γνωστός με τα λιπάσματα. Η Λουλού είναι η κόρη του Μεταξά και αρχηγός του γυναικείου τμήματος της νεολαίας. Ο Διάκος είναι ο πιστός υπαρχηγός του Μεταξά.